

SUG'URTA MUNOSABATLARI XUSUSIDA QISQACHA FIKRLAR

Kamolova Shaxlo Tirkashevna

Farg'ona viloyati yuridik texnikumi o'qituvchisi, 3-darajali yurist.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.11128079>

Annotatsiya. Ushbu maqolada muallif tomonidan sug'urta bilan bog'liq munosabatlar, sug'urta tushunchasi, ayrim qonun hujjatlarimizda, jumladan, Konstitutsiya, O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksi, O'zbekiston Respublikasining "Sug'urta faoliyati to'g'risida"gi Qonunida belgilangan qoidalar xususida qisqacha fikrlar yuritilgan.

Kalit so'zlar: sug'urta, iqtisodiy kategoriya, sug'urta qildiruvchi, sug'urtalovchi, naf ko'ruvchi, ixtiyoriy sug'urta, majburiy sug'urta, qayta sug'urta.

BRIEF THOUGHTS ON INSURANCE RELATIONS

Abstract. In this article, the author briefly points out the relationship with insurance, the concept of insurance, the provisions established in some of our legislation, including the Constitution, the Civil Code of the Republic of Uzbekistan, the law of the Republic of Uzbekistan on insurance activities.

Key words: insurance, economic category, insurer, insured, beneficiary, voluntary insurance, compulsory insurance, reinsurance.

КРАТКИЕ МЫСЛИ О СТРАХОВЫХ ОТНОШЕНИЯХ

Аннотация. В данной статье автором кратко рассмотрены отношения, связанные со страхованием, понятие страхования, правила, установленные в некоторых наших законодательных актах, в том числе в Конституции, Гражданском кодексе Республики Узбекистан, Законе Республики Узбекистан "О страховой деятельности".

Ключевые слова: страхование, экономическая категория, страхователь, страховщик, бенефициар, добровольное страхование, обязательное страхование, перестрахование.

Bugungi kunda sug'urta munosabatlari jamiyat hayotidagi ijtimoiy munosabatlarning bir turi sifatida ancha rivojlangan, madaniy tus olgan, o'zining qonunchilik mexanizmiga ega bo'lgan ijtimoiy munosabatlar hisoblanadi. Ma'lumki, sug'urta jismoniy va yuridik shaxslarning mulkiy va shaxsiy nomulkiy manfaatlarini himoya qiluvchi samarali vosita biri sifatida insoniyat taraqqiyotining barcha bosqichlarida mavjud bo'lgan.

Avvalo, sug'urta mustaqil iqtisodiy kategoriya sifatida pul munosabatlari tizimida salmoqli ahamiyat kasb etadi va moliya, kredit kabi iqtisodiy kategoriyalar bilan chambarchas bog'liqdir.

Odatda, moliya yalpi ichki mahsulotni taqsimlash va qayta taqsimlash natijasida vujudga keladigan maqsadli pul fondlarining shakllanishi va ulardan foydalanish bilan bog'liq pul munosabatlarini ifodalasa, kredit aholi, korxonalar, tashkilotlar ixtiyoridagi vaqtincha bo'sh turgan mablag'larni jalb etish va undan foydalanish bilan bog'liq pul munosabatlarining majmui hisoblanadi. Sug'urta deganda esa oldindan bilib bo'lmaydigan tabiiy va boshqa hodisalar ro'y berishi natijasida ko'riladigan zararlarning o'rnini qoplash bilan bog'liq maqsadli pul fondlarini shakllanishi va undan foydalanish bo'yicha pul munosabatlari yig'indisi tushuniladi.

prof. H.Sobirov ilmiy adabiyotlarda sug'urta tushunchasiga quyidagicha ta'rif beradi: "ko'pchilik adabiyotlarda sug'urta so'zi xavf-xatar, dahshat, vahima ma'nosida ishlatiladi, chunki

ko'rsatilgan tabiiy ofatlar va baxtsiz hodisalar natijasida jamiyat hayotiga moddiy zarar yetkaziladi. Lekin sug'urta deganda ana shu ruhiy holatlar emas, balki bular orasida vujudga kelgan va paydo bo'lishi mumkin bo'lgan favqulodda zararlar va ularni kuchini qirqishga qaratilgan tadbirlar, zarar natijasida vujudga kelgan kamomadning o'rnini to'ldirish, bu yo'nalishda yuzaga keladigan sug'urtalovchi tashkilotlar va sug'urtalanuvchilar o'rtasidagi munosabatlar ko'zda tutiladi"¹.

O'zbekiston Respublikasining 2021 yil 23 noyabr O'RQ-730-son "Sug'urta faoliyati to'g'risida"gi Qonunining 3-moddasi² da sug'urta bilan bog'liq ijtimoiy munosabatlardagi asosiy tushunchalar xususida ta'riflar keltirilgan va unga ko'ra, sug'urta deganda muayyan voqea (hodisa) yuz berganda yetkazilgan zararining o'rnini qoplash, tovonlar va boshqa to'lovlar to'lash uchun maqsadli pul jamg'armalarini tashkil etish hamda ulardan foydalanish bilan bog'liq bo'lgan, jismoniy va yuridik shaxslarning manfaatlarini himoya qilishga doir munosabatlar majmui tushuniladi. Bundan tashqari, O'zbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksining ham bir qator moddalari, jumladan, 914-961-moddalari bevosita sug'urta bilan bog'liq fuqarolik huquqiy munosabatlari tartibga soladigan normalarni belgilab beradi.

Sug'urta faoliyati bu sug'urta bozori professional ishtirokchilarining sug'urtani va qayta sug'urtani amalga oshirish bilan bog'liq faoliyatidir. O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksiga muvofiq, sug'urta fuqaro yoki yuridik shaxs (sug'urta qildiruvchi) sug'urta tashkiloti (sug'urtalovchi) bilan tuzadigan mulkiy yoki shaxsiy sug'urta shartnomalari asosida amalga oshiriladi. Demak bu munosabat shartnoma tuzish yo'li bilan rasmiylashtiriladi. Qonunchilikka asosan sug'urta ixtiyoriy va majburiy shakllarda amalga oshiriladi. Ixtiyoriy sug'urta turlari bo'yicha xizmatlar jismoniy va yuridik shaxslarga, ularning roziligi bilan ko'rsatiladi. Ixtiyoriy sug'urta turlariga yuridik va jismoniy shaxslarning mol-mulki sug'urtasi, transport vositalarisug'urtasi, hayot sug'urtasi, moliyaviy va tadbirkorlik risklari sug'urtasini misol tariqasida keltirish mumkin. Ixtiyoriy sug'urtadan farqli ravishda majburiy sug'urta qonunchilik hujjatlariga asosan o'tkaziladi va bunda ko'rsatilgan yuridik hamda jismoniy shaxslarning manfaati ularning irodasidan qat'i nazar, majburiy sug'urta qilinadi.

Sug'urta turi deganda sug'urta tashkiloti tomonidan bir yoki bir nechta sug'urta klasslari doirasida ishlab chiqilgan va taqdim etiladigan aniq sug'urta xizmati tushuniladi.

O'zbekiston Respublikasining 2021 yil 23 noyabr O'RQ-730-son "Sug'urta faoliyati to'g'risida"gi Qonuniga asosan sug'urta quyidagi sohalarga bo'linadi:

- hayotni sug'urta qilish (jismoniy shaxslarning hayoti, sog'lig'i, mehnat qobiliyati va pul ta'minoti bilan bog'liq manfaatlarini sug'urta qilish, bunda shartnoma bo'yicha sug'urtaning eng kam muddati bir yilni tashkil etadi hamda sug'urta summalarining sug'urta shartnomasida ko'rsatib o'tilgan oshirilgan foizni o'z ichiga oluvchi bir martalik yoki davriy to'lovlarini qamrab oladi);

- umumiy sug'urta (shaxsiy, mulkiy sug'urta, javobgarlikni sug'urta qilish hamda hayotni sug'urta qilish sohasiga taalluqli bo'lmagan boshqa sug'urta turlari).

¹ H.Sobirov. Sug'urta: 100 savol va javob.-T.: "Mehnat" nashriyoti, 1998 yil. 8-9-betlar.

² O'zbekiston Respublikasining 2021 yil 23 noyabr O'RQ-730-son "Sug'urta faoliyati to'g'risida"gi Qonuni.

<https://lex.uz/docs/5739117?ONDATE=25.02.2022%2000>.

Sugʻurta bilan bogʻliq qoidalar Oʻzbekiston Respublikasining Konstitutsiyasida ham oʻz ifodasini topganligini koʻrish mumkin. Sugʻurta bilan bogʻliq masalalar asosan konstitutsiyaning mehnatga layoqatsiz va yolgʻiz keksalar, nogironligi boʻlgan shaxslar hamda aholining ijtimoiy jihatdan ehtiyojmand boshqa toifalarining huquqlari, davlat aholining ijtimoiy jihatdan ehtiyojmand toifalarining turmush sifatini oshirishga, jamiyat va davlat hayotida toʻlaqonli ishtirok etishi uchun ularga shart-sharoitlar yaratishga hamda ularning asosiy hayotiy ehtiyojlarini mustaqil ravishda taʼminlash imkoniyatlarini kengaytirishga qaratilgan choralarni nazarda tutgan moddalari mazmunidan anglashiladi.

Biroq Konstitutsiyamizning 48-moddasida “Davlat ... tibbiy sugʻurtaning har xil turlarini rivojlantirish... choralarni koʻradi”³- deb belgilab qoʻyilgan boʻlib, bunda fuqarolarning hayoti va sogʻligʻining sugʻurtalanishi eʼtirof etilgan.

Oʻzbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksining 916-moddasida sugʻurtalashga yoʻl qoʻyilmaydigan manfaatlar toʻgʻrisidagi soʻz yuritilgan, yaʼni gʻayriqonuniy manfaatlarini sugʻurtalashga yoʻl qoʻyilmaydi, qimor, lotereyalar va garov oʻyinlarida ishtirok etishda koʻriladigan zararni sugʻurtalashga yoʻl qoʻyilmaydi, garovga olinganlarni ozod qilish maqsadida shaxs majburan qilishi mumkin boʻlgan xarajatlarni sugʻurtalashga yoʻl qoʻyilmaydi va sugʻurta shartnomalari mazmunida yuqorida aytilgan qoidalar ifolangan boʻlsa, oʻz-oʻzidan haqiqiy emas deb topiladi.

Fikrlarimiz soʻnggida aytish lozimki, sugʻurta qilish yoʻli bilan toʻplangan sugʻurta mukofotlarini katta qismi sugʻurta zahiralarda saqlanadi va u sugʻurta tashkilotlarini iqtisodiyotni har xil tarmoqlarini investitsiya resurslari bilan taʼminlovchi yirik investorga aylantiradi. Sugʻurta himoya vositasi boʻlishi bilan bir qatorda iqtisodiyotni barqaror rivojlanishini taʼminlovchi omillardan biridir ham. Shu bois kutilmagan salbiy voqea-hodisalarning sodir boʻlishi natijasida koʻrilgan zararni oʻrnini qoplash uchun insonlar oʻz hayotlarini baxtsiz hodisalardan, korxonalar va tashkilotlar esa tabiiy hamda boshqa xavf-xatarlarning roʻy berish oqibatlaridan sugʻurta qilishadi.

REFERENCES

1. Oʻzbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. –T.: “Oʻzbekiston”, 2023 y.
2. Oʻzbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi. <https://lex.uz/docs/111189>.
3. Oʻzbekiston Respublikasining 2021 yil 23 noyabr OʻRQ-730-son “Sugʻurta faoliyati toʻgʻrisida”gi Qonuni. <https://lex.uz/docs/5739117?ONDATE=25.02.2022%2000>.
4. H.Sobirov. Sugʻurta: 100 savol va javob.-T.: “Mehnat” nashriyoti, 1998 yil.

³ Oʻzbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. –T.: “Oʻzbekiston”, 2023 y.